

Hårstad, Stian, Terje Lohndal, og Brit Mæhlum: *Innganger til språkvitenskap, Teori, metode og faghistorie*. Cappelen Damm Akademisk. 209 sider. ISBN 978-82-02-45920-8. Oslo 2017.

Meld av Øivin Andersen

Målet med denne boken er å bidra til en økt forståelse for ulike innfallsvinkler til språkvitenskapens studieobjekt og til metodiske og teoretiske tilnæringsmåter. Bidrag som har til hensikt å øke forståelsen for metavitenskapelig refleksjon, er kjærkomne i en disiplin som i svært høy grad har vært, og fortsatt er, teoridrevet. Forfatterne ønsker også å fremme både teoretisk og metodisk perspektivmangfold innenfor lingvistikken, og erkjenner at forskningsobjektet er så heterogent at ulike innfallsvinkler til det er nødvendig. De tar også til orde for en mer «økumenisk» holdning til disiplinen og fremhever at den autonome generative lingvistikken i økende grad anvender faktiske språkbrukere, og at den abstrakte «ideal speaker-listener in a completely homogeneous speech community» har trådt i bakgrunnen.

Boken består av tre hoveddeler: I del 1 skisserer forfatterne et utvalg av historiske forløpere som har relevans for den moderne lingvistikken og deres holdninger til studieobjektet. Deretter trekkes det grunnleggende skillet mellom naturvitenskap og humanvitenskap, et tema som går igjen som en rød tråd i boken. I del 2 gir forfatterne historisk nedslag i de to lingvistiske tradisjonene som danner bokens hovedfokus: den formelle grammatikken og det de kaller den sosiokulturelle lingvistikken. I del 3 fokuserer forfatterne på metoder i de to fagtradisjonene.

Det første kapittelet i del 1 inneholder en del interessante refleksjoner over myten om den objektive vitenskapen. Forfatterne nevner Heisenbergs usikkerhetsprinsipp for å illustrere at det i visse tilfeller ikke er mulig å foreta nøyaktige observasjoner, selv ikke innen naturvitenskapen. Like viktig er omtalen av eurosentrisme innen vitenskapen. Også omtalen av problemet med teoriladet observasjon er sentralt her. Som forfatterne fremhever på side 31: «Det er kort sagt det teoretiske paradigmet en befinner seg innenfor, som blir bestemmende for hvilke problemstillinger som framstår som interessante, og dermed i neste omgang for hvilke egenskaper ved selve forskningsobjektet en er i stand til å observere og identifisere». Dette er et viktig utsagn som er egnet til å

bygge bro mellom ulike innganger til språkvitenskapen, slik forfatterne selv ønsker å bidra til.

Det andre kapittelet i del 1 er en «rask og selektiv» odysse gjennom vitenskapshistorien og danner et nyttig bakteppe som opptakt til del 2. I kapittel 3 diskuteres forholdet mellom naturvitenskap og humanvitenskap. I innledningen blir humanioras krise nevnt. Her kunne man ha presisert at den stortingsmeldingen som ble lagt frem i mars 2017, langt fra var noen krisemelding, men trakk opp retningslinjer for fremtidig humanistisk forskning. Meldingen ble gjennomgående godt mottatt og ble sett på som et godt redskap for fremtidig satsing på humaniora.

Men mer sentralt her er forfatternes fremstilling av naturvitenskapen og humanvitenskapen i et historisk perspektiv. I første omgang tolkes denne motsetningen i retning av positivisme versus hermeneutikk. Positivismen fremstilles som en form for reduktiv objektivisme, dvs. en forestilling om at forskeren kan se sitt studieobjekt fra utsiden og dermed innta en fordomsfri og objektiv holdning til objektet. Forfatterne kunne nok nevnt at man finner tydelige spor av dette senere, særlig innen amerikansk lingvistikk, både i strukturalismen (jfr. Bloomfield 1926) og i chomskyansk generativ lingvistikk Chomsky (1986). Chomskys kritikk av den amerikanske strukturalismen fokuserte primært på deres naive fokus på behaviorismens stimulus-responsteori. Faktum er at begge retningene var sterkt reduksjonistiske, særlig når det gjaldt semantikken.

Hermeneutikken fremstilles som en motpol til positivismen. Sentrale aktører som Friedrich Schleiermacher og Wilhelm Dilthey fremheves med rette. To grunnleggende begreper i hermeneutikken er fortolkning og mening. Grunnlaget for at noe skal gi mening, er at gjennom fortolkning skal man oppnå forståelse for et fenomen på fenomenets egne premisser. Forfatterne trekker også inn begrepet «forståelseshorison», som har vært et omdebattert begrep, dvs. de kulturelle og erkjennelsesmessige grensene for hvilken erkjennelse som overhodet er mulig å oppnå.

Hermeneutikken forutsetter den grunnantakelse at menneskelige handlinger er meningsbestemte snarere enn årsaksbestemte. Dette er også et meget viktig utsagn, men forfatterne kunne kanskje ha tatt dette videre i retning av hva som kan betraktes som en forklaring i lingvistikken, mer spesifikt forskjellen mellom intensjonale og kausale forklaringer. Chomskys teori er programmatisk sterkt forankret i biologi, altså en naturvitenskap. En rask gjennomgang av Hempels (1958)

deduktivt nomologiske forklaringsmodell (DN) for naturvitenskapene kan virke oppklarende her. Hempels modell var lenge nærmest enerådende i naturvitenskapene. Det var kun kausale forklaringer som ble ansett som gyldige. Hempels modell består av to deler: explanans (det som skal forklares) og explanandum (det som forklarer). Explanans består av et sett av initiale betingelser og et sett av lover. Det sentrale her er at lover i en DN er universelle generaliseringer. For eksempel: Initiale betingelser: Spedbarnets celler har tre kopier av kromosom 21. Lov: Alle spedbarn som har tre kopier av kromosom, 21 har Downs syndrom. Explanandum: Spedbarnet har Downs syndrom.

I utgangspunktet ser dette ut til å fungere, men straks man anvender modellen på områder hvor man ikke kan operere med universale generaliseringer, får man store problemer.

Det er minst to årsaker til dette. For det første tillates kun kausalforklaringer. Hos Chomsky søker man slike forklaringer, men de kan i beste fall si noe om språkbrukerens mentale informasjonsprosessering på kodingsiden. Det leder til et empirisk problem siden vi så langt i hovedsak har tilgang til avkodingsdelen. Det fins riktignok i dag en del psykolingvistiske eksperimenter som kanskje kan gi oss et gløtt inn i dette, men så langt har ingen forsøk med for eksempel måling av blodgjennomstrømming pekt på et eget fysisk organ som kan kalles en universalgrammatikk. Hvis man insisterer på at lingvistiske regler på et eller annet abstraksjonsnivå har universell generaliseringskraft, får man en meget lang og kronglete vei å gå for å oppnå empirisk gyldighet.

For det andre må formuleringene i DN være deklarativer. Lingvistiske regler kan i hovedsak formuleres på to måter: deklarativt eller imperativt (i form av instruksjoner). Hos Chomsky har reglene gjennomgående blitt formulert imperativt, for eksempel omskrivningsreglene og transformasjonsreglene «move alpha». Instruksjoner fortolket som det språkbrukeren foretar seg i språkproduksjon, kan ikke inngå i en DN-modell. Det må for øvrig også legges til at selv Hempel ikke tolket DN-modellen realistisk (i ontologisk mening) i den forstand at den representerte noe som faktisk hadde en ekstern eksistens. I den senere tid har man også innenfor naturvitenskapene distansert seg fra Hempels modell. Man har innsett at man må bringe inn begreper som kommunikasjon og intensjonalitet. Disse aspektene har alltid vært i bakgrunnen i Chomskys lingvistikk.

Forfatterne gjør for øvrig et fornuftig grep når de viderefører skillet mellom det positivistiske og det hermeneutiske perspektivet i retning av den metodiske forskjellen mellom en kvantitativ versus en kvalitativ empirisk innfallsvinkel i lingvistikken. Dette er en grei fremstilling av motsetningen, men forfatterne er også nøye med å påpeke at motsetningen ikke er komplementær, dvs. gjensidig utelukkende, men at en fornuftig kombinasjon av de to metodene (kalt metodetriangulering) er å foretrekke i mange forskningsprosjekter. Forfatterne beskriver de vesentlige forskjellene mellom de to metodene, men kunne med fordel ha spandert et konkret eksempel fra hver metode.

I denne delen forklares også sentrale begreper som operasjonalisering og etterprøvbarehet. Viktig er også beskrivelsen av forskerens rolle både som deltaker og tilskuer. I dette bildet er fortolkningens grunnleggende funksjon å oppnå forståelse. Målet er her snarere en form for intersubjektivitet enn objektivitet.

*

Bokens del 2 tar for seg utvalgte elementer fra den formelle lingvistikken og den sosiokulturelle lingvistikken historie (kapittel 4 og 5). Motsetningene mellom de to tradisjonene er satt på spissen for å fremheve forskjellene. Forfatterne gjør også leserne klart oppmerksomme på at kapittel 4 er skrevet av en formallingvist og at kapittel 5 er skrevet av en sosiolingvist.

Formallingvistene inntar et naturvitenskapelig perspektiv og har fysikk og biologi som idealvitenskaper. Ut fra dette beskrives to måter å tenke naturvitenskapelig på i lingvistikken. Den ene er å se på selve forskningsobjektet som natur, dvs. å fokusere på språkets biologiske egenskaper. Allerede her ser vi at sosiolingvistikken rolle er utdefinert. Den andre måten er bygget på kravet om lovmessighet. Som eksempel bruker forfatteren lovmessigheten (og unntakene) i forbindelse med hv-spørsmål (i bokens kapittel 7, side 148f), og påpeker at en språkforsker med naturvitenskapelig innstilling ville betrakte lovmessigheten og unntakene som atskilte tilfeller. For undertegnede er det ikke klart hva som ligger i dette, men forfatteren burde kanskje ha drøftet forskjellene mellom naturlover og språkregler. En naturlov (som for eksempel gravitasjon, eller det biologiske eksempelet fra Hempels DN-modell beskrevet ovenfor) er universell og endrer seg ikke over tid, mens språkregler (som

forfatterens eksempel med hv-spørsmål) neppe kan tilskrives en tilsvarende status.

I neste avsnitt tar forfatteren opp fenomenet «autonom lingvistikk», dvs. synet på språk som en selvstendig enhet som så å si lever sitt eget liv uavhengig av språkbrukerne. Dette grunnsynet er karakteristisk både for strukturalismen (både i amerikansk og europeisk støpning) og for den Chomskyanske generativismen.

I sitt omriss av den tidlige formelle lingvistikken tar forfatterne utgangspunkt i filosofer som Heraklit, Efesos og Platon. Disse filosofene fokuserte på ordene selv. Det var først med Platon og Aristoteles at man beveget seg i retning av setningen, men da i innholdsmessig forstand. Aristoteles utviklet dette i retning av formallogikk, et system for inndeling av setninger i sanne og usanne. Dette er helt frem til vår tid et system for identifisering av setningsinnhold. Her kunne man legge til at Aristoteles' utvikling av velformethetsprinsippet gjennom antakelsen om begrepers nødvendige og tilstrekkelige egenskaper og dermed prinsippet om diskrete motsetninger, er elementer som går igjen både i den generative chomskyanske grammatikken og ulike varianter av strukturalismen.

Forfatteren omtaler også den spekulative grammatikken i middelalderen. Dens bidrag er først og fremst kjent for spekulasjonene rundt den universelle grammatikken, noe som Chomsky tok videre i sine arbeider. Fra renessansen trekker forfatteren frem den spanske språkforskeren Sanctius og hans hovedverk *Minerva*, hvor transformasjoner introduseres.

Mer fokus er rettet mot Port-Royal-grammatikerne fra slutten av 1600-tallet. Her trer skillet mellom underliggende former og overflateformer tydeligere frem. Felles for alle disse strømningene er at de har gitt inspirasjon til Chomskys lingvistikk.

Forfatteren nevner at junggrammatikerne brakte språkvitenskapen fremover og ga den en ny form for legitimitet. Men jeg vil legge til at et svært viktig bidrag fra denne tiden var junggrammatikernes fokus på språklydene snarere enn bare skriftlige kilder. Dette åpnet døren for fremveksten av fonetikken. Her burde også Saussure selv nevnes for hans sentrale bidrag om det indoeuropeiske vokalsystemet og hans teori om laryngalene.

Men Saussure er derimot meget sentral i forfatterens omtale av strukturalismen. Her beskrives hans strukturalistiske hovedverk *Course de linguistique générale*, hvor Saussure lanserte sine berømte dikotomier.

Strukturenes autonome karakter står sentralt hos Saussure, som forfatteren påpeker. Viktig er også de europeiske strukturalistenes parole om at språkets eventuelle mentale eksistens ikke hadde noen særlig forklaringskraft (i klar kontrast til Chomskys språksyn).

Forfatterne burde også ha nevnt at strukturalismen innførte en helt ny måte å tenke på i lingvistikken: relasjonene mellom enhetene ble sentrale, snarere enn kun fokus på enhetene selv. Dette åpnet døren for fonologisk tenkning, for eksempel minimalpartesten, og dermed oppdagelsen at alle språk hadde et begrenset antall funksjonelle språklyder som kontrasterte distinkt.

Dette var en viktig bakgrunn for Praha-skolen, hvor forfatteren med rette fremhever Roman Jakobson og Nikolai Trubetskoy. Trubetskoy døde tidlig, men Jakobson førte ideene videre, og hadde, som forfatteren nevner, god kontakt med Norge, spesielt med Alf Sommerfelt. Både Jakobson og Trubetskoy hadde fokusert mye på dikotomier og utviklet teorien om de distinktive trekkene ved å sette fonemene opp i systemer. Jakobson førte dette videre ved å relatere disse teoriene til områder utenfor språkvitenskapen, som ulike hjerneskaders innvirkning på språkssystemet og tidlig teori om barns utvikling av det fonologiske systemet i morsmål (Jakobson et al. 1956). Han ble også en viktig brobygger mellom europeisk strukturalisme og den amerikanske varianten.

Forfatteren gir en god fremstilling av den amerikanske strukturalismen. Sentrale aktører som omtales, er Sapir (med sin Sapir/Whorf-hypotese), Boas og ikke minst Bloomfield med sin ekstreme behaviorisme. Som et sentralt tema nevnes diskusjonene rundt forholdet mellom språk og tanke, hvor Sapir fremhevet det intime forholdet mellom språket på den ene siden, og den måten vi oppfatter verden på, mens Kenneth Hale langt senere, derimot, påpekte at språk og kultur er fundamentalt adskilte, og at grammatikken ikke påvirkes av vår persepsjon av verden. Forfatteren påpeker også, med referanse til Hale, at det er uproblematisk å mestre lydsystemet og grammatikken i et språk uten å vite noe om hvordan morsmålstalere av språket ser på verden. Her vil jeg presisere at det gjelder kun høyst kompetente lingvister, ikke vanlige språkbrukere. Det er jo sistnevntes kompetanse som er interessant her, ikke lingvistens spesialiserte fagkompetanse. Senere har imidlertid den kognitivt funksjonelle lingvistikken inntatt en slags mellomposisjon her, og påvist at vår persepsjon av verden har innvirkning på visse aspekter av grammatisk design. Dette blir synlig ved å fokusere på ikonisitet og

prototypikalitet i både grammatisk design og leksikalsk struktur. Fremtredende bidrag til dette er for eksempel Bybee (1985), Givon (1985) og Slobin (1985).

Bloomfields hovedverk *Language* fra 1933 vies spesiell omtale. Det poengteres ganske riktig at den ekstreme behavioristiske tankegangen i praksis har satt svært lite preg på hans analyser. Her vil jeg for egen regning legge til at den amerikanske lingvistikken på denne tiden stod overfor den krevende oppgaven å kartlegge de amerikanske indianerspråkene. Det viste seg fort at den tradisjonelle latinske grammatikken var uegnet for denne utfordringen. Man måtte derfor nærmest starte «from scratch», og det ble utviklet mange modeller for språklig beskrivelse som sprikte i alle retninger.

Et viktig bidrag i denne sammenhengen, som forfatteren ikke nevner, var Charles Hocketts «Two models of grammatical description» (1954), hvor han analyserte de ulike modellene, og klassifiserte dem i to hovedkategorier: Item and Arrangement (som la lineær segmentering til grunn) og Item and Process (som skilte mellom overflatestruktur og underliggende struktur). Dette pekte klart i retning av Chomskys skille mellom surface structure og deep structure.

I det neste avsnittet om Chomsky og språkevnen er forfatteren helt klart på hjemmebane. Forfatteren omtaler flere sentrale momenter hos Chomsky hvor fokus er på den medfødte menneskelige språkevnen og sontringen mellom det universelle og det språkspesifikke. Han tar utgangspunkt i den norske oversettelsen av Chomskys *Cartesian Linguistics* og gir en grundig omtale av denne. Menneskets kreative språkevne omtales og spesifiseres og leseren får forklart Chomskys forhold til Descartes. Chomsky tar avstand fra Descartes' dualisme og fremhever at språket eksisterer samtidig i hjernen både i «mind» og «brain».

I neste underkapittel går forfatteren inn på utviklingen av formelle tilnærminger til språk med metodisk fokus på en top-down analyse hvor syntaksen står i sentrum. Det refereres til Zellig Harris' arbeider, Chomskys lærer. Hans metode var oppdagelsesanalytisk og korpusorientert basert på segmentering og klassifikasjon, altså klassisk strukturalistisk metode.

Leseren får også et instruktivt innblikk i den grunnleggende oppbyggingen av syntaktiske trestrukturer. I neste avsnitt beskrives sentrale aspekter i utviklingen av den chomskyanske formelle syntaksen uten å introdusere tunge formalismer. Her omtales «den kognitive revolu-

sjonen». Her vil jeg legge til at denne revolusjonen var en motreaksjon mot behaviorismen. Fokus ble rettet mot mentale prosesser i språkbrukerens hjerne og språkbrukerne hadde et mentalt indre komplekst system satt sammen av mange interaktive deler (også kalt moduler). Vår mentale verden kan derfor forankres i den fysiske verden gjennom begrepene «informasjon», «datamaskinell komputering» og «feedback». Forfatteren nevner Millers eksperimentelle teknikker, menneskets ubevisste (eller kanskje snarere «tause») kunnskap, den internaliserte grammatikken, den ideelle morsmålstaler og skillet mellom kompetanse og performanse. Også det senere skillet mellom I-språk og E-språk gis en fyldig forklaring og føres inn i skillet mellom språk og dialekt. I et kort eksempel viser forfatteren hvordan man kan bruke matematiske mekanismer i syntaktisk beskrivelse.

I neste avsnitt omtales x-bar-teorien, prinsipp- og parameterteorien og Chomskys minimalistprogram. Denne fremstillingen er utmerket skrevet og gir leseren et godt utgangspunkt for videre studier.

Likevel synes undertegnede at fremstillingen mangler balanse. For det første er den kritikken som har kommet mot Chomskys teori og ontologiske posisjon, sterkt nedtonet. Jeg savner særlig noe av den kritikken som også har kommet fra norsk hold her. Mer spesifikt savner jeg en omtale av Helge Dyviks doktoravhandling fra 1980 *Grammatikk og empiri. En syntaktisk modell og dens forutsetninger*, hvor Dyvik kritiserte Chomskys manglende empiri og det manglende skillet mellom modell og teori. Dyvik presiserte at syntaktiske modeller ikke kan være sanne eller usanne fordi de ikke har noe eget påstandsinnehold. De er mer eller mindre brukbare for bestemte formål. Disse må fortolkes som utgangspunkt for grammatiske teorier om enkeltspråk eller om universalier. Kun disse utsagnene kan være sanne eller usanne og ha empirisk forankring.

Når det gjelder alternativene til Chomsky, som Leksikalsk funksjonell grammatikk (LFG) og Head-driven Phrase Structure Grammar (HPSG), gis disse en svært knapp omtale. Omtalen av Chomsky er derimot meget omfattende og kunne kanskje ha vært kortet ned noe.

I kapittel 5, skrevet av en av forfatterne med sosiolingvistisk bakgrunn, får leseren et innblikk i nedslag i den såkalte sosiokulturelle lingvistikens historie. Med bred pensel beskriver forfatteren de ulike strømningene som stod i opposisjon til den autonome «normallingvistikken». Forfatteren klarer å navigere på en utmerket måte i dette havet av mot-

stridende understrømninger. Forskjellige epokers tilnærminger til språket som et sosiokulturelt fenomen velges ut på en fornuftig måte. Tidsspennet går fra de sumeriske runeskrifter 2300 år før vår tid frem til i dag. Fra renessansen fremheves John Lockes fokus på individets rolle som aktør i språkutviklingen. Wilhelm von Humboldts skille mellom *ergon* og *energeia* er en klar forløper for Saussures skille mellom *langue* og *parole*.

I neste avsnitt beskriver forfatteren hvordan språkstudier vokser frem som egen vitenskap. Her trekkes igjen det grunnleggende skillet mellom den naturvitenskapelig inspirerte lingvistikken til August Schleicher og den fremvoksende ikke-autonome humanvitenskapelig inspirerte lingvistikken som så språket som et menneskeskapt kulturprodukt. Sentrale aktører som Steintal og Whitney avviste vesenstenkningen til Schleicher og fokuserte på språkbrukerne som sentrale aktører i språkutviklingen. Dette peker klart fremover mot Leslie Milroys sosiale nettverksteori.

Flere andre sentrale aktører gikk i rette med Schleicher, noe som viser at debatten var levende på den tiden. I norsk sammenheng trekkes germanisten Hjalmar Falk frem som sentral aktør i denne debatten.

Avsnittet om dialektologene og utviklingen fra det rent territoriale til det sosiale aspektet er utmerket beskrevet og viser en balansert fremstilling. Vi får noen korte glimt av fremtredende europeiske aktører før hovedfokus legges på fremveksten av det norske miljøet. Amund B. Larsens banebrytende arbeider vies god plass. Hans fokus på urbant språk var en klar motvekt til de rurale studiene til de tradisjonelle dialektologene.

I avsnittet om sosialdialektologi gis en kort oversikt over miljøene i Russland, Sverige og Frankrike før den moderne sosiolingvistikken beskrives. Viktig i denne sammenhengen er at denne lingvistikken har sine klare røtter i den historisk-komparative lingvistikken og den tradisjonelle dialektologien. Studiet går fra å være enspråklig til å bli et sosiokulturelt studie av flerspråklighet i et Europa i rask endring. Einar Haugens sentrale studier av det norske språksamfunnet i Amerika føyer seg naturlig inn i dette bildet. Den tradisjonelle norske dialektologien ble med rette kritisert for sin manglende evne til fornyelse.

På den internasjonale arena trekkes sentrale forskere som Weinreich, Fishman og Gumperz frem før Labovs berømte arbeider om Martha's Vinyard og den senere New Yorkstudien omtales. Hans «apparent time»-hypotese ga støtet til nye betraktninger om lydsystemer i endring.

Labov fokuserte på grupper av språkbrukere og tok i bruk statistikk. Hans lingvistikk representerte en klar motpol til den autonome lingvistikken.

Men det var også et skifte fra Labovs makrostudier til en mer mikroorientert lingvistikk representert ved forskere som Dell Hymes og Franz Boas.

I avsnittet om utviklingen av sosiolingvistikken i Europa tar forfatteren leseren med på en kort rundtur i land som Nederland, England, Danmark og Sverige før det fokuseres på norske forhold. Her nevnes talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS) på 70-tallet og talemål hos ungdom i Bergen på begynnelsen av 80-tallet. Det førte til flere hovedoppgaver med labovsk innretning ved universitetene i Oslo og Bergen. Sosiolingvistikken etablerte seg som eget fag innen nordistikken. Interessen for forholdet mellom språk og makt utkrystalliserte seg også på denne tiden.

Men, som forfatteren påpeker, er disse strømmingene preget av heterogenitet og det er vanskelig å sette merkelapp på dem. Som en slags fellesnevner kaller forfatteren den røde tråden i dette *variasjonslingvistikk*, en god betegnelse. Videreføringen fra Labovs makroperspektiv til det sosialkonstruktivistiske mikroperspektivet hvor individet er i stand til å skape sosiale kategorier i den lokale konteksten, står i sterk kontrast til Chomskys idealisering om den ideelle språkbruker.

Det går klarere frem at språk ikke er et autonomt fenomen, men at det er språkbrukerne, både som diskurssamfunn og som enkeltaktører, som er de som viderefører og endrer språket. Dette kommer klart frem i dette omfattende siste kapittelet i del 2.

I bokens del 3 viderefører forfatterne skillet mellom formalingvistikk og sosiokulturell lingvistikk inn i metodespørsmål. Først diskuteres ulike språkforskeres holdning til metodebegrepet og forfatterne trekker en grenseoppgang mellom *metode* og *metodologi*, hvor metodologi omhandler det vitenskapsfilosofiske grunnlaget som ulike metodevalg er basert på, mens metode er de praktiske redskapene som forskeren velger for å få frem relevante data i lys av forskningsspørsmålene som stilles. For formalingvistene fokuserer forfatterne på intuisjon og akseptabilitetsvurderinger i kapittel 7, mens den sosiokulturelle lingvistikks jakt på naturlig språkbruk diskuteres i kapittel 8. Generelt poengteres det at refleksjoner rundt studieobjektets art, både ontologisk og epistemologisk, har innvirkning på metodevalg.

Forfatterne trekker opp noen grunnleggende primitiver som alle kan slutte seg til; for det første antakelsen om at språk er et universelt trekk ved mennesket, for det andre at språk er en størrelse som har ulik beskaffenhet på tvers av sosiale skillelinjer og over tid, og for det tredje at det lar seg gjøre å skille ut strukturelle mønstre i menneskelig kommunikasjon, og at disse mønstrene er relativt stabile, gjentakende og felleseie for flere (side 129). Deretter drøfter forfatteren de metodiske forskjellene som kan knyttes til skillet mellom naturvitenskapelig og humanvitenskapelig tilnærming til språk. De naturvitenskapelig anlagte tar til orde for en slags positivistisk inspirert metodeuniversalisme, dvs. en gjennomgående hypotetisk-deduktiv metode som skal gjelde generelt, basert på naturlover. De skal kunne ut i naturvitenskapelige kausalforklaringer. De mer humanvitenskapelig anlagte forskerne, derimot, søker etter metoder som skal kunne ut i fortolkning og medinnlevende forståelse i form av hensiktsforklaringer. Her står bruken av kvantitative data sentralt. Noen av de naturvitenskapelige anvender metoder fra samfunnsvitenskapene i en viss utstrekning, mens de humanvitenskapelig anlagte anvender metodegods fra fortolkende kulturfag hvor kvalitative data er grunnleggende. Disse skillene er tydeligvis en grovklassifisering, noe også forfatterne påpeker.

Forfatterne påpeker også at eksplisitte refleksjoner over metodevalg bidrar til å gi forskningen større reliabilitet og mer transparens. Dette er et viktig poeng. Etter mitt syn kunne det også ha vært nevnt at eksplisitte beskrivelser av metode er en viktig forutsetning for prinsipiell etterprøvnbarhet, et sentralt aspekt ved empiriske vitenskaper generelt. Som forfatterne påpeker, byr den teknologiske utviklingen på nye testmuligheter for forskerne, men stiller forskeren også overfor nye utfordringer.

I avsnittet om empiriens betydning omtaler forfatteren de ulike holdningene til hva som kan regnes som gyldige data. Formallingvistikken har lang tradisjon for å introspeksjon og intuisjon og akseptabilitets-kriterier. Dette ble sterkt kritisert av sosiolingvistene med Labov og Hymes i spissen. De jaktet i stedet på «ekte empiri», dvs. ekte språkbrukere i autentiske språksammenhenger. De tok avstand fra Chomskys idealiserte språkbruker og så på språklig variasjon som en essensiell del av den mentale grammatikken. Fokuset skiftet fra det idiolektbaserte ideelle til det sosiale og kollektive ved språk.

Dette fokusskiftet og de påfølgende metodiske diskusjonene åpnet opp for nye aspekter, som synet på språklig variasjon som kilde til språk-

utvikling. Metodisk diskuterte man teknikker i forbindelse med intervjuer, informantutvalg, lydopptak og transkripsjonsformer. Etter hvert har også formalingvistene i økende grad tatt i bruk korpus og avanserte psykolingvistiske eksperimenter som empiriske kilder.

Men Labovs jakt på «the vernacular» hadde også sine utfordringer. Labov selv ga denne utfordringen merkelappen «the observer's paradox», dvs. for å nå frem til de gyldige og relevante data må man fange den språkbruken som anvendes når språkbrukerne ikke er klar over at de blir observert språklig.

I kapittel 7 får leseren en grundig innføring i moderne metoder innenfor intuisjons- og akseptabilitetsvurderinger i formalingvistikken. Når det gjelder akseptabilitetsvurderinger, fremheves betydningen av negative data, noe som ikke kommer frem ved rene korpusstudier. Forfatteren bruker gode og illustrerende eksempler. Sentral i fremstillingen er den såkalte Likert-skalaen, utarbeidet av Schütze. Her må jeg etterlyse en begrunnelse for antall trinn i denne skalaen, men omtalen av metoden er god og opplysende. Skalaen illustrerer at akseptabilitet er et graduert fenomen, i kontrast til grammatikalitet, som Chomsky anser som et diskret fenomen. Dermed oppstår et spenningsfelt mellom akseptabilitet, som er en observasjonell term, og grammatikalitet, som er en teoretisk term. Veien fra akseptabilitetsvurderinger til grammatisk status går gjennom lingvistens fortolkning av vurderingene. Så vidt undertegnede kan forstå, må disse vurderingene basere seg på den grammatikken som lingvisten har etablert i forkant. Spørsmålet som da fremkommer, er om grammatikkens regler kan diktere grammatisk status på tvers av akseptabilitetsvurderinger.

Forfatteren omtaler også forholdet mellom grammatikken og den såkalte parseren. Parseren er «de faktiske mekanismene som ligger til grunn for at vi forstår språklige strukturer». Det har da tydeligvis med avkoding å gjøre (dvs. mottakerbasert), mens grammatikken generer strukturer når vi snakker. Det har vel med koding å gjøre (dvs. avsenderbasert). Det er derfor ikke overraskende at man får forskjeller her.

Forfatteren omtaler også de metodiske utfordringene i forbindelse med informantutvalg. Et problem som synes å være beslektet med observatørparadokset, er språkbrukerens preskriptive normoppfatninger om sitt morsmål, noe som forstyrrer akseptabilitetsvurderingene. Også problemene med bruk av skriftlige spørreskjemaer og korpus omtales.

Formallingvistenes fokus er på I-språket hos den enkelte språkbruker. Man har oppdaget at variasjonen mellom de enkelte språkbrukerne er større enn tidligere antatt. I den sammenhengen gis en beskrivelse av de store nordiske dialektprosjektene *Nordic Center of Excellence in Microcomparative Syntax* (NORMS) og *Scandinavian Dialect Syntax* (ScanDiaSyn). Her brukes både opptak av fri tale og akseptabilitetsvurderinger med Likert-skala. Beskrivelsene er klare og gode.

I avsnittet om hvor intuisjonene kommer fra, bygges det, basert på distinksjonen mellom grammatiske og ugrammatiske strukturer, videre på hva som er en mulig grammatikk for menneskelig naturlig språk. Dette fører ut i språktypologiske betraktninger og betraktninger rundt førstespråklæring. Barn har liten eller ingen tilgang til uakseptable eller ugrammatiske setninger. Dette er et argument for at den språklige tilegnelsen er medfødt. Et annet argument for dette er at flytningsregler, som generering av ja/nei-spørsmål i norsk er det Chomsky kaller strukturavhengige (structure dependency). Forfatteren beskriver også det interessante fenomenet «parasitic gaps».

*

I kapittel 8 gis det en inngående beskrivelse av det sosiokulturelle mangfold av metodiske tilnæringer til studieobjektet. Kritikken mot formallingvistenes intuisjons- og akseptabilitetsmetodikk var sterk. Også Chomskys utsagn om at språkets kommunikative funksjon var et bi-produkt, ble kritisert. Men her utviklet det seg ulike strømninger som til dels kritiserte hverandre. Labovs begrep «vernacular» ble kritisert fordi mange samtalesituasjoner ikke representerte «vernacular». Ulike situasjoner krever ulike sosiale tilpasninger og dette er en del av språkbrukerens kommunikative kompetanse. Fokuset ble mer innrettet på måten ulike språkbrukere kan sette sitt individuelle preg på språkproduksjonen.

Man kritiserte også de tradisjonelle dialektologenes fokus på idealinformanten og ideologien om språklig isolasjonisme og purisme hvor landsbygdens språk ble fokusert. Labovs urbane studier kan sees på som en reaksjon på dette. Eckert tar også et oppgjør med dialektforskerens idealinformant og fremholder at språkbrukere med «avvikende praksis» er de som bør få hovedfokus i variasjonistisk forskning, fordi de fører an i fremveksten av ny sosial mening.

I avsnittet om intervjuet som datainnsamlingsverktøy fokuseres det på den sosialkonstruktivistiske innfallsvinkelen til intervjuet som lingvistisk verktøy. Det legges vekt på at forskeren selv skal være deltaker i sosial interaksjon og bidra til å skape data. Deltakerperspektiv med vekt på en medinnlevende forståelse vektlegges med et mikroperspektiv. Den sosialantropologiske biografimetoden var inspirasjonskilde her hvor informantens livsløp søkes kartlagt.

De dyptloddende forsøkene på å få tilgang til innsiden av forhandlinger av sosial mening med etnografiske fremgangsmåter genererer ofte store datamengder som gir forskeren store utfordringer med hensyn til fortolkning og analyse av kvalitative data. Den klassiske hypotetisk-deduktive metoden med oppstilling av forskningsspørsmål var ikke mulig i denne sammenhengen fordi man ville avdekke problemstillinger og spørsmål som man i utgangspunktet ikke var klar over. I stedet utviklet man en mer induktiv metode hvor man gradvis utviklet en generalisering basert på enkeltobservasjoner.

Avsnittet om sosiolingvistikken og framtidens språk inneholder en interessant diskusjon om ungdomsspråket med utgangspunkt i Labovs konsept «*apparent time*» hvor ulike aldersgrupper innen samme språksamfunn kan kaste lys over språklig endring. Ungdomsspråk som essensialistisk og monolittisk studieobjekt er blitt kritisert og problematisert fra flere hold. Jeg overlater til leseren å fordype seg i dette.

Neste avsnitt fokuserer på språkets *locus* dvs. hvor språket befinner seg, mao. hvor er strukturene? Er de i organismen, som den chomskyanske lingvistikken har ment, eller er de i primært i omgivelsene, som blant andre Labov har ment? I realiteten er vel begge disse ontologiske posisjonene til stede, noe som forfatterne var inne på i innledningskapittelet i omtale av språkets doble ontologiske status. Her kan man også legge til at språkets doble ontologi kommer klart frem i Piagets genetiske interaksjonisme i debatten mellom Piaget og Chomsky (Piatelli-Palmarini 1980).

Ellers omhandler dette omfangsrike avsnittet ulike strømninger i sosiokulturell lingvistik.

Del 4 og siste kapittel har forfatterne kalt utgang og veier videre. Her samler forfatterne trådene og tar til orde for en forsonende brobygging mellom de to rivaliserende disiplinene. Formalvitenskapen og den sosiokulturelle vitenskapen settes inn i en ramme representert ved den kartesianske og den hegelianske vitenskapsfilosofiske tradisjon i vestlig

kultur. Den kartesianske med sin søken etter det invariable og det sikre og søken etter universalialia hvor kunnskap oppnås gjennom intuisjon ved hjelp av serier av deduktive slutninger på den ene siden, og den hegelianske med sin vekt på det integrasjonelle og den kontinuerlige dialektikken hvor man søker å avdekke det partikulære og individuelle.

Men forfatterne påpeker også at denne todelingen ikke er absolutt. Med referanse til Rudi Kellers (1994) teori om «the invisible hand» (bokens side 184) påpeker de at språklig endring står i en mellomstilling mellom det naturvitenskapelige og det humanvitenskapelige: Språklig endring er menneskeskapt, men det er ikke et resultat av planlagte og kalkulererte handlinger. Keller kritiserer det han kaller «the prison of dichotomies» og konkluderer med at språk ikke kan karakteriseres med slike dikotomier.

Som et ledd i sin konklusjon trekker forfatterne inn Michael Silversteins tanker om «the total linguistic fact», altså ideen om at alle sider av språket må studeres i sin totalitet. Alt dette er så omfattende at det må fordeles. Derfor er det viktig at lingvisten kan reflektere over sin egen plass i denne totaliteten. Til det trengs metavitenskapelig refleksjon. Det er nettopp dette denne boken har som hovedformål.

Undertegnede synes at forfatterne har klart å formidle dette på en overveiende balansert og fornuftig måte. Boken egner seg godt for både lingvistikstudenter, nordiskstudenter og fremmedspråksstuderende, fortrinnsvis på masternivå.

Litteratur

- Bybee, Joan L. 1985. "Diagrammatic iconicity in stem-inflection relations". I: *Iconicity in Syntax*, red. John Haiman, 11–47. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Bloomfield, Leonard. 1926. "A set of postulates for the science of language." *Language* 2 (3): 153–164. [Senere utgitt i Martin Joos (red.): *Readings in Linguistics I*. Chicago og London: The University of Chicago Press 1957, 26–31.]
- Chomsky, Noam. 1986. *Knowledge of Language. Its Nature, Origin, and Use*. New York: Praeger Publishers.
- Dyvik, Helge. 1980. *Grammatikk og empiri. En syntaktisk modell og dens forutsetninger*. Doktoravhandling. Universitetet i Bergen.

- Hempel, Carl, 1965. *Aspects of Scientific Explanation and Other Essays in the Philosophy of Science*, New York: Free Press.
- Givon, Talmy. 1985. "Iconicity, isomorphism, and non-arbitrary coding." I: *Iconicity in Syntax*, red. John Haiman, 187–221. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Hockett, Charles F. 1954. "Two Models of Grammatical Description." *Word*, 10(2–3), 210–234, DOI: 10.1080/00437956.1954.11659524
- Jakobson, Roman og Halle, Morris. 1956. *Fundamentals of Language* (Janua Linguarum Nr. 1). 'S-Gravenhage: Mouton & Co.
- Keller, Rudi. 1994. *On Language Change: The Invisible Hand in Language*. London: Routledge.
- Piatelli-Palmarini, Massimo (red.) 1980. *Language and Learning. The Debate between Jean Piaget and Noam Chomsky*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Slobin, Dan Isac 1985. "The child as a linguistic icon-maker." I: *Iconicity in Syntax*, red. John Haiman. 221–249. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

Øivin Andersen
Universitetet i Bergen, LLE
Postboks 7800
NO-5020 Bergen
oivin.andersen@uib.no